

Mohács szimfónia

Mohács Symphony

Tanulmányok
a mohácsi csatával kapcsolatos
kutatások eredményeiből

Studies on the new research achievements
on the Battle of Mohács 1526

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia

A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai

Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Volume 26

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
A PPKE BTK Régészettudományi Intézetének kiadványai
Archaeological Studies of PPCU Institute of Archaeology

Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia
Nemzetközi szerkesztőbizottság /
International Editorial Board

Heinrich Härke
Eberhard Karls Universität (Tübingen, D)

Oleksiy V. Komar
Institute of Archaeology of NUAS (Kiev, UA)

Abdulkarim Maamoun
Damascus University (Damascus, SY)

Denys Pringle
Cardiff University (Cardiff, UK)

Dmitry A. Stashenkov
Samara Regional Historical Museum (Samara, RU)

Nikolai P. Telnov
Institute of Archaeology (Chişinău, MD)

MOHÁCS SZIMFÓNIA

Tanulmányok a mohácsi csatával
kapcsolatos kutatások eredményeiből

Mohács Symphony

Studies on the new research achievements
on the Battle of Mohács 1526

Szerkesztők:

Varga Szabolcs – Türk Attila

Szerkesztők munkatársa:

Vértesi Lázár

BUDAPEST
2022

A kötet a Pázmány Péter Katolikus Egyetem

PÁZMÁNY PÉTER
KATOLIKUS EGYETEM

támogatásával valósult meg.

A kötet az Innovációs és Technológiai Minisztérium támogatásával a Tématerületi Kiválósági Program: Magyarország és a Kelet kapcsolatának régészeti kutatása (Keleti Örökségünk PPKE Interdiszciplináris Történeti és Régészeti Kutatócsoport [TKP2020-NKA-11]) projekt keretében valósult meg.

Borítóképek:

Mohácsi Nemzeti Emlékhely III. számú tömegsír (részlet) (Fotó: Pálfi György)

A siklói váruradalom felosztásának térképe 1700 körül (OSZK TK 2145)

Maximilian Brandstetter Mohács látképe 1608-ból

II. Lajos-denár, Körnöcbánya, 1518, Majs, Majsi-rétek-dűlő (Janus Pannonius Múzeum)

© A szerzők

© Martin Opitz Kiadó

© Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Régészettudományi Intézet

ISBN 978-615-6388-31-5

HU-ISSN 2786-1538

Minden jog fenntartva. Jelen könyvet, illetve annak részeit tilos reprodukálni, adatrögzítő rendszerben tárolni, bármilyen formában vagy eszközzel – elektronikus úton vagy más módon – közölni a kiadó engedélye nélkül.

Magyar nyelvi lektorálás: Bertók Krisztina

Borítóterv: auri grafika

Kiadja:

PPKE BTK Régészettudományi Intézet – Martin Opitz Kiadó –

Duna–Dráva Nemzeti Park Igazgatóság – Mohács 500 Egyesület

Nyomda: Pauker Nyomdaipari Kft.

TARTALOM

Előszó / Foreword	7
„ <i>Öröme ebben csak annak van, akit belülről ösztönöz valami</i> ”. Beszélgetés Szücs Józseffel HARAMZA Márk	9
KISS Andrea: A kis jégkorszak, a Spörer inimum és Mohács	17
Andrea KISS: The Little Ice Age, the Spörer Minimum and Mohács	46
PÁNYA István: Úttalan utakon. Adatok a késő középkori Bodrog vármegye úthálózatához	47
István PÁNYA: The Untrodden Roads – Data on the Road Network of Late Medieval Bodrog County	60
VARGA Szabolcs: Brodarics István és Istvánffy Miklós mohácsi csatáról szóló leírásának összehasonlítása	61
Szabolcs VARGA: Comparison of István Brodarics and Miklós Istvánffy’s Accounts on the Battle of Mohács	71
B. SZABÓ János: Magam mentségére: még egyszer II. Lajos halálának helyszínéről	73
János B. SZABÓ: In My Defence: Once More in the Site of Louis II’s Death	77
SZÁVOSZT-VASS Dániel: Támpontok a Mohácsi-Duna medrének 1526-os rekonstrukciójához	79
Dániel SZÁVOSZT-VASS: Reference Points for the Reconstruction of the Mohács-Danube Riverbed in 1526	92
VICZIÁN István: A Duna domborzatformáló hatása Mohács környékén és az 1526. évi mohácsi csata	93
István VICZIÁN: Fluvial Geomorphology of the Mohács Danube Floodplain and the Battle of Mohács in 1526	114
VARGA Anna: Az ártéri növényzet értékelése terepi és irodalmi adatok alapján a mohácsi csatatáj kutatásában	115
Anna VARGA: Analysis of the Floodplain Vegetation of the Mohács Military Landscape Research based on Field Studies and Literature Data	127
MÁTÉ Gábor: Népeségcsere, nyelvi viszonyok, faluhatárok a 18. századi tanúvallatások fényében, Mohács térségében	129
Gábor MÁTÉ: Population Change, Linguistic Proportions and Village Boundaries in the Light of 18th Century Border Investigations in Mohács Area	143
POLGÁR Balázs: A „második mohácsi csata” (1687) ábrázolása a Bibliothèque Nationale de France gyűjteményéből	145
Balázs POLGÁR: A Depiction of the “Second Battle at Mohács” (1687) from the Collection of the Bibliothèque Nationale de France	150
S. LACZKÓ András: „ <i>Nemzeti nagy bűnnek nagy torolója Mohács</i> ”. Czuczor Gergely Mohács-epigrammájáról	151
András S. LACZKÓ: “ <i>The Avenger of a Great National Sin: Mohács</i> .” Gergely Czuczor’s Epigram	158
HASANOVIC-KOLUTÁ CZ Andrea: A mohácsi csata 450. évfordulója alkalmából rendezett emlékkiállítás a Kanizsai Dorottya Múzeumban	159
Andrea HASANOVIC-KOLUTÁ CZ: Memorial Exhibition on the Occasion of the 450th Anniversary of the Battle of Mohács at the Dorottya Kanizsai Museum	175

NÉGYESI Lajos: A mohácsi csata emlékhelyei.....	177
Lajos NÉGYESI: Memorial Sites of the Battle of Mohács	194
PÁLFI György: Az SZTE Embertani Tanszék váratlan mohácsi küzdelmei: terepantropológiai kutatások a Mohácsi Nemzeti Emlékhelyen.....	195
György PÁLFI: Unexpected Mohács Struggle of the Department of Biological Anthropology, University of Szeged: Field Anthropological Research at the National Memorial Park of Mohács	209
DRUSZA Tamás: „Mohács” valóságának nyomában: a mohácsi csata rekonstrukciójának elemzési kihívásai és lehetséges módszere	211
Tamás DRUSZA: In Search of the Truth about “Mohács”. Analytical Challenges and possible Method for the Reconstruction of the Battle of Mohács.....	236
KÁRPÁTI Kata: Mohács 500 Múzeumakadémia. A közgyűjtemények és köznevelési intézmények együttműködése. Emlékezetpedagógiai koncepcióterv	237
KÁRPÁTI Kata: Educational Concepts and Approaches of Interpreting the Battle of Mohács	247

BRODARICS ISTVÁN ÉS ISTVÁNFY MIKLÓS MOHÁCSI CSATÁRÓL SZÓLÓ LEÍRÁSÁNAK ÖSSZEHASONLÍTÁSA

VARGA SZABOLCS*

A tanulmányban Brodarics István és Istvánffy Miklós mohácsi csatáról szóló szövegeinek a kapcsolatáról lesz szó.¹ Közismert, hogy Brodarics részt vett az ütközetben, így 1528-ban készült beszámolója – ha nem is a legkorábbi, ám – a legfontosabb forrása a csatáról készült történetírói alkotásoknak, és így alapidokumentuma az elmúlt közel kétszáz év csatarekonstrukciókkal kapcsolatos kutatásainak is.² Istvánffy Miklós ugyanakkor az egyike azoknak a kora újkori humanistáknak, akik Brodarics „ösgesztáját” használva írtak a csatáról.³ Igaz, hogy nem az első „felhasználó”, de amellett, hogy a legterjedelmesebb szöveget hagyta ránk, még egy dologban különleges a többi tollforgatóhoz képest: baranyai nemesi család sarjaként, a végvári harcokba vastagon belekóstoló katonaként valós kapcsolata lehetett a leírtakhoz, ismerte a szereplőket, azok leszármazottait, és a dunántúli nemesi társadalomban mélyen beágyazva évtizedeken át hallgathatta a túlélők ilyen-olyan történeteit. Mivel máig hiányzik Istvánffy grandiózus művének a kritikai kiadása, így sok esetben nem tudjuk, hogy a végvári harcok plasztikus leírásának történeteit honnan szedegette össze, a mohácsi csatáról szóló szövege azonban épp alkalmas az összevetésre Brodarics *Verissima Historia* című művével, amelyet biztosan forgatott. Néhány évvel korábban arra jutottam, hogy Istvánffy komoly forráskritikával kezelte Brodarics írását, számos helyen korrigálta, vagy éppen kiegészítette,⁴ és sok olyan adat olvasható nála, ami az összövegből hiányzik. Ezeket gyakorlott cancelláriai alkalmazottként szerezhette egyrészt kü-

lönböző oklevelekből, amelyekhez nagy számban fért hozzá, másrészt szóbeli visszaemlékezésekből. Utóbbi több izgalmas kérdést is felvet, így például a szóbeli emlékezet erejét, hiszen sok esetben csak három-négy évtizeddel a csata után találkozhatott Istvánffy az egyes történetekkel, de – és ez a legfőbb kutatói kérdés – vajon mennyire tekinthető a *Verissima Historia* bővített kiadásának a *Historiae de rebus ungaricis*?

Istvánffy leírását ismertsége okán gyakran elemezték, általában a különböző tematikus antológiákban is szerepel,⁵ legutóbb B. Szabó János is használta a mohácsi csatáról szóló elemzésében, és megállapításai sok esetben figyelemre méltóak. Ezek közé tartozik például a királyi testőrség harca a magyar tábornokot megtámadó oszmán csapatokkal, illetve a Szulejmán ellen indított utolsó kétségbeesett roham leírása.⁶

A jelen elemzés korántsem teljeskörű, hiszen a két szöveg filológiai összevetésére nem vállalkoztam, és az egész hadjáratból csak a csatára vonatkozó részek érdekeltek, így jócskán marad még elvégzendő feladat a két szöveggel kapcsolatban. Itt most csak az érdekel, hogy Istvánffy vajon mennyiben használható a csata rekonstrukciójához, adatai miben – és amennyiben megfogható, miért – térnek el a *Verissima* általa is pontosan ismert állításaitól.

Istvánffy művének nyolcadik könyvében szerepel a mohácsi csata leírása. A részletektől eltekintve megállapítható, hogy már az előzményeknél ügyesen szerkesztette bele a Brodaricsnál olvasottakat a saját szövegébe. Erre azért utalok, mert elsőként

* Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet, Varga.Szabolcs@abtk.hu

¹ Készült az NKFIH K 136590 pályázat, a Bolyai János Kutatási Ösztöndíj és az ÚNKP Bolyai+ Ösztöndíj támogatásával.

² Brodaricsra lásd: KASZA 2015. A mű értékelésére: TÓTH 2019, 83–87. A datálásra: KASZA 2014.

³ TÓTH 2019, 136–143.

⁴ VARGA 2018, 78–86; TÓTH 2019, 137–140.

⁵ B. SZABÓ–FARKAS 2020, 244–262.

⁶ B. SZABÓ 2015, 105, 108, 115–116.

arra kell választ találnunk, hogy vajon miként kezeljük Istvánffy dátumait és földrajzi leírásait. Ehhez nézzük meg a király Budáról való elindulását. Brodarics szerint II. Lajos július 24-én távozott a palotából (ne feledjük, ő is a kíséretéhez tartozott), míg Istvánffynál a július 15-e olvasható.⁷ A változtatásra nincsen magyarázat, lehetne egyszerű nyomdai hiba, ám ez nem túl valószínű. Az e napokban kelt oklevelekből azonban kiderül, hogy a kancellár jól emlékezett, hiszen július 17-én a király még Budáról keltezett levelet Selmechánya városának.⁸ Július 19-én Brodarics István kancellár a király nevében és parancsára állított ki oklevelet,⁹ ám egy másik, e napon kiállított oklevélen ott található Lajos szignója,¹⁰ július 22-én még szintén, ám július 24-én már Érdről küldte Turkovics Miklós fehérvári harmincadost – 1541-ben budai bírót – Pozsonyba.¹¹ A datálás tekintetében tehát inkább a kortárs Brodaricsra hagyatkozhatunk.

A másik általánosabb kérdés a helyismeret, ugyanis Istvánffy ebben is többször „felülbírálja” elődjét. Erre szintén jó példa Érd, mely a kancellár szerint két mérföldre van Budától, míg utódja egy mérföldet ír.¹² Persze érdemes mindig fenntartásokkal kezelni a középkori távolságokat, honnan mérik, miben számolnak stb., de az érdi kastély¹³ és a budai palota között korabeli útvonaltól függően körülbelül húsz kilométer volt a távolság. A mérföld mértékegység szintén nem egyértelmű, ugyanis még a magyar mérföldben is több számítás létezik: a középkor folyamán tíz-tizenegy ki-

lométer, míg később általánossá vált a pontosabb 8553,6 méter,¹⁴ és bár itt valószínűbb az előbbi, nem lehet kizárni a rövidebb távval való számítást sem. Istvánffy adata azonban biztosan nem jó, és ne feledjük, hogy amíg Brodarics számtalanszor megtehetette ezt a távot, neki mindez már egy ismeretlen, sosem látott vidék volt.

A biztonság kedvéért nézzük meg, máshol miként számol Brodarics. A Balaton szerinte tizenhárom mérföld hosszú,¹⁵ ami a korabeli kiterjedés szerint az akkori nyugati végét lezáró Zalavártól, illetve Hídvégtől a keleti végpont Akarattyáig az északi oldalon minimum százötven kilométer, míg délen a rendkívül változatos partvonal miatt legalább ennyi, de inkább több.¹⁶ Ebből az következik, hogy a kancellár inkább a rövidebb távban adhatta meg a távolságot, ám ez a sok bizonytalanság miatt nem perdöntő. A következő ilyen adatunk, miszerint Budától Tolna mezőváros tizenhat mérföldre van,¹⁷ már sokkal konkrétabb. Ez a táv ugyanis a korabeli úton százharminchárom kilométer, és ez a rövidebb hosszúsággal majdnem teljesen megegyező 8312 méternek felel meg. Pécs kapcsán annyit közöl, hogy valamivel több mint négy mérföldre fekszik a Dunától és három mérföldre a Drávától.¹⁸ Ma Pécs és Drávaszabolcs között harminchárom kilométer a távolság, míg Mohács – ahol a Duna a legközelebb kanyarog a püspökvároshoz – negyven kilométer. Ez alapján már nem annyira egyértelmű Brodarics számítása, hiszen így mérföldenként tizenegy kilométer jön

⁷ A Brodaricstól származó idézeteket Kulcsár Péternek a Magyar Remekírók sorozat Humanista Történetírók című kötetében megjelent fordításában közlöm (BRODARICS 1977). Latin eredeti: „*quod a se fieri posset, XXIII. Julii Buda exiguo comitatu egreditur*” BRODERICUS 1581, 762. Magyarul: BRODARICS 1977, 302; Istvánffynál „*Itaque ad XV. Julii, qui dies XII. Apostolis dicatus est, assumpto secum Palatino, ac Archiepiscopo Strigoniensi, cum tribus circiter millibus hominum Buda excessit*” ISTHVANFI 1622, 118. Istvánffy latin szövegének magyar fordítását, amennyiben szükséges, a Tállyai Pál-féle fordításban idézem: ISTVÁNFY 2001, 210. Mindkét szerzőnél használom az eredeti latin szöveget, illetve megadom egy általam jónak tartott fordításban is a helyét. A problémás értelmezéseket külön jelzem.

⁸ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár (MNL OL DL) 234827.

⁹ MNL OL DL 286432.

¹⁰ MNL OL DL 108204.

¹¹ MNL OL DL 241327.

¹² „*duobus milliariis a' Buda distans, Erd loco est nomen*” BRODERICUS 1581, 762; BRODARICS 1977, 302–303. „*quod Erdum vocant, uno ab Urbe milliari consedit*” ISTHVANFI 1622, 118; ISTVÁNFY 2001, 210.

¹³ BUZÁS 2013.

¹⁴ BOGDÁN 1991, 696.

¹⁵ „*alterum tredecim milliarium in longitudinem protensum*” BRODERICUS 1581, 760; BRODARICS 1977, 297.

¹⁶ GLASER 1932, 161–162.

¹⁷ BRODERICUS 1581, 761; BRODARICS 1977, 299.

¹⁸ „*quatuor milliariis, vel paulo amplius a Danubio, tribus a Dravo remotam*” BRODERICUS 1581, 761; BRODARICS 1977, 299.

ki. Tovább nehezíti a tisztánlátást, hogy Mohács és a Dráva között szintén kicsivel több mint négy mérföldet ad meg, pedig Valpóig ötven, Eszéktől a Dráva torkolata szerinte két mérföld, és ez a folyón – ami ezen a szakaszon akkor és most is hajózható – körülbelül tizenhét kilométer.¹⁹ Eszéktől a Dráva torkolata szerinte két mérföld, és ez a folyón – ami ezen a szakaszon akkor és most is hajózható – körülbelül tizenhét kilométer.²⁰ Mindezek alapján Brodaricsnál az egy mérföld nyolc és fél illetve bő tíz kilométer között váltakozik, és így érdemes számolni a mohácsi csata leírásánál megadott távolságokkal.

A királyi hadjárat bemutatása során Istvánffy szabadon bánik Brodarics szövegével, hiszen, amíg utóbbi belülről, a király mellett élte végig az eseményeket, addig ő már kívülről, távolról, és mások elmondásaira támaszkodva kívánta rekonstruálni azt. Istvánffy több kitekintéssel él, például részletesen ír Pétervárad elestéről,²¹ valamint a fennmaradt okleveles forrásokból alig ismert szlavóniai eseményekről.²² Ugyancsak említésre méltó Istvánffynak azon megjegyzése, mely szerint a király Macedóniai Miklós Újfaluban lévő házában szállt meg a csata előtti napokban.²³ Brodarics ezt csak a Macedóniak birtokaként említette,²⁴ és a *proplatinus* által közölt plusz információk alapján valószínű, hogy ez a *domus* a Macedóniaiak Bozsok (ma Palotabozsok) határában álló kúriájára vonatkozik.²⁵ Lajos augusztus 23-án még innen keltezte sürgető levelét Batthyány Ferenc horvát–szlavón bánnak,²⁶ és innen vonult át a következő nap Mohácsra (egyelőre még nem a táborba, hanem a pécsi püspök városszéli kúriájába), hogy a seregben uralkodó forrongó hangulatot lecsendesítse.²⁷

Az események itt rendkívül gyorsan követik egymást, ezért röviden érdemes rendet vágni az időrendben. Augusztus 23-án éjjel Tomori Pál táborából – amely a királyi tábortól délebbre terült el, miként erről később lesz szó – Podmaniczky Mihály azzal a hírrel érkezett a királyhoz Újfaluba, hogy a török seregek zöme átkelt a Dráván, és így az összeütközés elkerülhetetlenné vált.²⁸ Lajos rövid tanácskozás után Brodaricsot küldte a királyi táborba – azaz nem Tomorihoz, ahonnan az üzenet érkezett –, hogy az előkelőket meggyőzze a visszavonulásról Frangepán Kristóf és Szapolyai János javaslatainak megfelelően. Brodarics sehol nem említette a közeledő segélycsapatok nagyságát, Istvánffy azonban fontos többletként konkrét számokat említ a művében. Nála olvasható először, hogy „Erdélyből bizonyos számú, közel negyvenezer fegyveres népet, mások Horvátországból tizenöt-ezer, mindkétféle fegyveres vitézlő népet” hoznának magukkal.²⁹ E – ma már tudvalevőleg jócskán felülbecsült – számokat³⁰ Istvánffy tehát máshonnan merítette, talán éppen a csata után gyorsan lábra kelt híresztelésekből mentek át olyan makacsul a közbeszédbe,³¹ hogy évtizedekkel később teljes magabiztossággal vethette papírra.

A következő kulcsfontosságú esemény, amely aztán végérvényesen a csata vállalására szorította a magyar hadvezetést, az az augusztus 24-én a mohácsi püspöki kúriában megtartott haditanács volt, ahol a király és szűkebb környezete utoljára próbálta meggyőzni a többieket a csata elhalasztásáról. Drámai jelenetek játszódtak le itt, így nem véletlen, hogy ez a *Verissima* egyik legjobban felépített

¹⁹ BRODERICUS 1581, 761; BRODARICS 1977, 299.

²⁰ BRODERICUS 1581, 761; BRODARICS 1977, 299.

²¹ ISTHVANFI 1622, 119; ISTVÁNYFY 2001, 209–210.

²² ISTHVANFI 1622, 119; ISTVÁNYFY 2001, 211. Az események rekonstrukciója: VARGA 2008, 1115–1120.

²³ „*Verum ipse Rex, in Villanova Nicolai Macedonii domo, cum familiari suo comitatu paucisque aliis sese continebat...*” ISTHVANFI 1622, 123; ISTVÁNYFY 2001, 216.

²⁴ „*Rex adhuc se in Nova villa Macedoniorum, quae inter Batham et Mohacziuum est...*” BRODERICUS 1581, 766. „*A király mindaddig kevesed magával a Bába és Mohács közt fekvő Macedónújfaluban tartózkodott...*” BRODARICS 1977, 310.

²⁵ VARGA 2018, 80–81.

²⁶ MNL OL DL 107946 f. 57–58.

²⁷ NÉGYESI 2020, 28–31.

²⁸ BRODARICS 1977, 310–311; BRODERICUS 1581, 766.

²⁹ ISTVÁNYFY 2001, 217. „*Expectandum donec ipsi advenirent, quorum alter ex Transsylvania iustum exercitum quadraginta circiter millium armatorum, alter ex Illyrico quindecim utriusque armaturae militum adducturus sit.*” ISTHVANFI 1622, 123.

³⁰ B. SZABÓ 2011, 166.

³¹ Lengyelországban a csata után úgy tudták, hogy Szapolyainak tízezer katonája volt. B. SZABÓ–FARKAS 2020, 339.

része.³² A tanácskozás során újra felmerült, hogy Frangepán és Szapolyai megérkezéséig el kell kerülni az ütközetet. Ennek kapcsán csak Istvánffynál olvasható az a történet, mely szerint ezen a gyűlésen megjelent Pekry János, aki 1520-ban Beriszló Péter katonájaként esett oszmán fogságba, és most onnan szökött vissza övéihez. Ő arról számolt be, hogy bár nem szívesen kelt félelmet a magyar seregben, de az ellenség hatalmas túlerőben van, és ha a kezüket hátra is kötöznék, akkor is három napig tartana, hogy a király serege levágja őket.³³ Figyelemre méltó, hogy miközben Istvánffy hosszú szöveget ad Pekry szájába, a szemtanú Brodarics meg sem említi a személyét.³⁴ Úgy tűnik, hogy Istvánffynak ez az állítása sem pontos. Létezett ugyanis egy Pekry János, aki – miként az a szövegben is szerepel – Pekry Lajos testvére volt,³⁵ ám ő nem esett 1520-ban török fogságba, ugyanis 1520-ban és 1523-ban is sztenicsnyáki várnagyként írt levelet, 1525-ben pedig Tahy János szolgálatában bukkant fel.³⁶ Tovább gyengíti a történetet, hogy Tahy – és erről Brodarics is beszámolt – a szlávón seregekkel együtt csak augusztus 26-án érkezett meg a táborba,³⁷ így – amennyiben Pekry vele volt – 24-én nem vehetett részt a tanácskozáson. Igaz, szintén Istvánffytól tudjuk, hogy a szállás előkészítése okán Pekry Lajos előbb ért a királyi táborba, így elképzelhető, hogy esetleg már 24-én is ott volt, és a fivére mellette tartózkodott,

de mindez igazolhatatlan.³⁸ Az bizonyos, hogy Istvánffy történetében fontos szerepet tölt be Pekry János, akinek a haláláról is beszámolt.³⁹ A vele kapcsolatos történet pedig egy, a csatáról általában jól informált személytől származhat, aki tudott a haditanácsban zajló vitáról, ám maga az oráció, miként Pekry előtörténete fiktív, amely az Istvánffy által hallott elbeszélésben a mondanivaló hitelesítésére szolgálhatott csupán.

Pedig Istvánffy odafigyelt arra, hogy pontosítsa a saját információi alapján Brodarics adatait. Szintén ezen a tanácskozáson Tomori ugyanis úgy nyilatkozott a király kérdésére, hogy amíg a magyaroknak húszezer, addig az ellenségnek háromszázezer katonája van, igaz, az utóbbiból csak hetvenezer fő a valódi fegyverforgató.⁴⁰ Istvánffynál Tomori már csak százötvenezer katonát említi, míg a harcedzetek kapcsán elfogadja elődje állítását.⁴¹ Hasonlóan igazítja ki Perényi Ferencnek a magyar veszteségekre vonatkozó jóslatát, és ír húszezer helyett huszonhatezer vértanúról.⁴² Istvánffy tehát a legjobb tudása szerint módosította Brodarics adatait.

A csatát megelőző három nap történéseit Istvánffy alapvetően szintén a *Verissima* szövegéből vette át, csupán néhány helyen tér el tőle. Egyrészt, amíg Brodarics pontosan leírja a táborba érkező Erdődy Simon és Péter katonáinak számát és külön kiemeli azok felszereltségét,⁴³ Istvánffy éppen hogy csak

³² BRODARICS 1977, 312–314; BRODERICUS 1581, 767–768.

³³ ISTVÁNFY 2001, 218–219. „...tantum esse hostium numerum, ut si omnes ligatis post terga manibus vincirentur, ita ut nec gladios stringere, nec armis sumptis se tueri possent: a tantulis tamen copiis, quas rex haberet, tridui spacio vix trucidari atque interfici posse viderentur” ISTHVANFI 1622, 124.

³⁴ ISTVÁNFY 2001, 218–219, 228; ISTHVANFI 1622, 124, 131.

³⁵ „Fratris germani eius Ludovici, qui Francisci Battiani in Illyrico legatus erat.” ISTVÁNFY 2001, 218–219, 228; ISTHVANFI 1622, 124, 131.

³⁶ (1520. 09. 29.) MNL OL DL 104387; (1523. 09. 08.) MNL OL DL 25685; PÁLOSEALVI 2010, 75.

³⁷ BRODARICS 1977, 316; BRODERICUS 1581, 768.

³⁸ ISTVÁNFY 2001, 220. „Circa eosdem dies Ludovicus Picrius, a’ Battiano praemissus, ut in castris locum deligeret.” ISTHVANFI 1622, 125.

³⁹ ISTVÁNFY 2001, 228; ISTHVANFI 1622, 131.

⁴⁰ „Ad primum respondit, tam in castris regiis, quam in suis [...] non esse suo iudicio supra viginti millia armatorum. In castris vero hostium dixit se certo intelligere ad 300000. hominum. [...] Instanti regi rursus percunctando, quotnam credere hostium millia esse bello aptiora et selectiora? respondit 70000.” BRODERICUS 1581, 767. A Zsámboky János által kiadott szövegben tehát számokkal kiírva 70.000 szerepel, ám a magyar fordításban valamiért csak 60.000 fő szerepel. BRODARICS 1977, 313.

⁴¹ ISTVÁNFY 2001, 219. „Itaque Rex Tomoraeum pugnae avidum a propositio dehortaturus interrogat, quantum numerum hostium haberi in castris putaret, centum quinquaginta millia hominum respondit.” ISTHVANFI 1622, 125.

⁴² Brodaricsnál a kiadott szövegben 2000 szerepel, de egyértelmű, hogy a teljes seregre gondol „2000 Hungarorum martyrium (nondum enim hunc numerum exercitus excedebat)” BRODERICUS 1581, 768. Istvánffynál: „eum die, quo pugnabitur, viginti sex millium Martyrum Ungarorum celebri memoriae” ISTHVANFI 1622, 126.

⁴³ „cum septingentis amplius equitibus, viris, equis, armis decenter instructis” BRODERICUS 1581, 768.

megemlíti jöttüket.⁴⁴ Ebben minden bizonnyal jelen van Istvánffynak a családdal szembeni ellenszenvé, amely az Erdődyek egyéb említésekor is kitapintható. Másrészt Istvánffy szerint Batthyány Ferenc dalmát–horvát–szlavón bán – miként azt előbb láttuk – előre küldte Pekry Lajost, hogy katonáinak szállást szerezzen a királyi táborban, és azt üzenté, hogy három napon belül megérkezik, míg ugyanekkor Frangepán Kristóf és Korbáviai János a horvátokkal Körös város közelében járt.⁴⁵ A bán augusztus 23-án a Dráva jobb partján fekvő Monoszlóról keltezte egyik levelét,⁴⁶ így ez az értesülés adatokkal igazolható, ám a horvát csapatok még a csata napján is Zágráb mellett voltak, így semmi esetre sem táborozhattak a megadott időben az Istvánffy által említett helyen. Szintén apró újdonság csebi Pogány Zsigmond említése a szlavón nemesek között, róla ugyanis Brodarics hallgat. Az információk alapján valószínű, hogy mindezeket Istvánffy ugyanabból a közegből vette, ahonnan a többi délvidéki története származott.

A tanácskozások során gyakran felmerült a király védelmének kérdése, és több lehetőség elvetése után arra jutottak, hogy Ráskay Gáspár, enyingi Török Bálint és Kállay János feleljen az uralkodóért. Mindez már Brodaricsnál is olvasható, ám Kállay esetében Istvánffy hozzátette, hogy „*cognomento Miles*”, azaz Vitéz előnevű.⁴⁷ A kiegészítés helytálló, ugyanis a családnak a 16. század végén is több ága volt, a Lajos király mellé kirendelt testőr pedig valóban „*Johannes Vitez de Kiskallo*” aláírással szignálta egy 1525-ben kelt levelét.⁴⁸ Istvánffy ezt az általa jól ismert oklevelekből ugyanúgy tudhatta, mint szájhagyomány útján.

A magyar taktika és hadrend leírásában is szerepel néhány eltérés a két szövegben. Brodarics szerint többen, köztük a szerb „*Radisch, Bosich et Paulus Bakyth*” is egy szekérvár építését javasolta, és utóbbi azt állította, hogy három ütközetben is részt vett, melyet Szulejmán vívott.⁴⁹ A névsor nyilvánvaló szövegromlás, hiszen Radics Bosics egy személy, méghozzá a sajkások vezetője⁵⁰ – miként ekkor Bakics szintén naszádoskapitányként szolgált –, ezt tehát Istvánffy helyesen korrigálja. Ám az pillanatnyilag igazolhatatlan többlet, miszerint mindketten részt vettek – és Istvánffy itt is módosít az eredeti szövegen – Szelim szultán csatáiban.⁵¹ Mivel Istvánffy szerint később Bosics elesett a csatában, ami biztosan téves információ, így ez alapján inkább az tűnik valószínűnek, hogy a szerző a módosításaival ez esetben is – az idő távlatából – rontott a szövegen. Persze adatok híján nem zárható ki teljesen, hogy Bakics harcolt volna Csaldiránál (1514), Mardzs Dabiknál (1516) és Rajdanijja (1517) mellett Szulejmán apja oldalán,⁵² hiszen Bélay Barnabás magyar követ kíséretében erre adódott mód balkáni nemeseknek.⁵³ Mivel Istvánffy tudott e követségről,⁵⁴ így lehet, hogy mindez csak az ő kombinálása, és talán az állt a háttérben, hogy Szelim ezen szárazföldi ütközetei szolgálhattak kellő tanúsággal a taktikát és hadrendet illetően Mohácsnál.

Más lapra tartozik, ám mégis itt érdemes megemlíteni, hogy a második magyar hadoszlopban a király előtt állók élére rendelt Tharczay Miklósról Istvánffy kiegészítésképp megjegyezte, hogy Sáros vármegyei, nagy erejű nemes volt.⁵⁵ Bár Tharczay nevével bőven találkozhatott oklevelek lapjain, ezt

⁴⁴ „*Simon episcopus Zagrabiensis cum Petro Erdodio fratre, copias suas adduxere*” ISTHVANFI 1622, 125.

⁴⁵ ISTVÁNFFY 2001, 220; ISTHVANFI 1622, 125.

⁴⁶ MNL OL DL 104477.

⁴⁷ ISTHVANFI 1622, 126.

⁴⁸ MNL OL DL 47631.

⁴⁹ „*Radisch, Bosich et Paulus Bakyth: ex quibus posterior tribus legitimus proeliis a' Solymano cum hoste commissis, interfuisse se dicebat.*” BRODERICUS 1581, 769.

⁵⁰ BARTA 1995, 27. Bosicsot Szerémi is megemlítette, mint aki szintén a visszavonulást javasolta a királynak. B. SZABÓ–FARKAS 2020, 375.

⁵¹ „*Paulo Bakithio et Raditio Bositio, qui aliquot legitimis Turcarum principis Selimi praeliis interfuisse dicebantur.*” ISTHVANFI 1622, 126. Istvánffy szerint azonban Bosics életét vesztette. ISTHVANFI 1622, 131.

⁵² ÁGOSTON 2021, 126, 130.

⁵³ TARDY 1983, 75.

⁵⁴ ISTHVANFI 1622, 50.

⁵⁵ „*e provincia Sarossiensi vir nobilis et fortis praeerat*” ISTHVANFI 1622, 127. Igaza van, ugyanis a király Tharczayt 1519. február 14-én kinevezte Sáros megye ispánjának. MNL OL DL 69111.

a vele kapcsolatos konkrét megjegyzést inkább csak szóbeli elbeszélésekből ismerhette.

Ezek után nézzük meg a csatatér és a keresztény táborok leírását. A kérdés az elmúlt években a tudományos érdeklődés homlokterében állt, de itt most ezekre csak utalás szintjén térek ki.⁵⁶ A két szerző az alábbi információkat osztja meg a mohácsi tájról. Brodarics szerint Mohácsot „*mindenünnen hatalmas síkság veszi körül, amit sem domb, sem erdő nem szakít meg. [...] keletről a Duna kisebb ága, délről több mint négy mérföldnyi távolságban a Dráva folyó, melytől Mohácsig részint szőlősdombok, részint bizonyos mocsaras helyek húzódnak. És éppen ezen a szakaszon volt nem messze Mohácstól egy víz, amit ezért pocsolyának is, folyónak is nevezhetünk, a lakosság Krassónak hívja...*”⁵⁷ Majd egy kicsit később, immár a keresztény hadrend ismertetésekor újra visszatért a helyszín bemutatására: „*A hely, ahol a had felsorakozott, Mohácstól egy, az ott folyó Dunától fél mérföldre volt. Ezen a helyen – mint imént írtuk – nagy és széles mezőség húzódott, melyet erdő, cserjés, víz, domb sehol sem szakított meg, mindössze balra, az említett hely és a Duna között volt egy mocsaras és iszapos víz, sűrű náddal benöve, ahol később sokan odavesztek.*”⁵⁸

Istvánffy mindehhez semmit nem tesz hozzá. A két szöveghelyet egyszerűen összeszerkeszti, és nála is Mohácsot „*széles mezőség vettvén közbül, sem erdők, sem tövises bokrok akadályt nem tévén, melyet mindazonáltal folyóvíz, kit a lakosok Karassónak hínak, kétfelé választ, oly mocsáros és tócsináló, hogy ha szintén szorgalmatosan ránézz is, nem tudnád mely felé folyjék, nádas és sásas helyektől és mély sártól járhatatlan, ha nem csak télben, mikor megfagy.*”⁵⁹ Nem tudunk arról, hogy járt volna ezen a vidéken, így kénytelen volt elképzelni az írottak alapján a tájat.

Erre a nagy kiterjedésű, több mint 50 négyzetkilométeres lapályra érkezett meg 1526. augusztus közepe körül Tomori Pál mintegy tízezer fős seregével, miután keletről Küllődnél átkelt a Dunán, és a Karasicától délre letáborozott.⁶⁰ Sajnos nem tudunk pontosabban a helyről, de az adatokból Baranyavár környéke valószínűsíthető, mintegy húsz kilométerre Mohácstól, ahol 1687-ben, stratégiai csomópontként szintúgy táborozott egy jelentős Habsburg haderő.⁶¹ A terv valószínűleg az volt, hogy az oszmán sereget a Karasica előterében, a mocsaras területen valamilyen módon feltartóztatják, ám ez végül elmaradt.

A mező északi végén, Mohács közelében augusztus 20-án kezdődött meg a magyar tábor kialakítása. Augusztus 24-én az ehhez közeli mohácsi kúriában került sor a fentebb már említett haditanácsra, amikor elterjedt a hír, hogy a szultáni sereg csak két mérföldre van a királyi tábortól.⁶² A következő napon Tomori serege, miután megütközött az oszmán elővédekkel, visszavonult a királyi tábor mellé, Mohácstól fél mérföldre.⁶³ Ide érkezett meg hajón Budáról a sereg után küldött hadfelszerelés, ágyúk és lőpor. Ez a tábor Brodarics alapján négy-öt kilométerre lehetett a kikötőtől, így Kölkedtől nyugatra feltételezhető. Innen vonultak ki augusztus 26-tól kezdve minden nap, hogy csatarendbe álljanak és készüljenek a közelgő ütközetre.

A csatarend kapcsán már citáltam, ám jelentősége miatt megismétlem, hogy Brodarics szerint „*a hely, ahol a had felsorakozott, Mohácstól egy, az ott folyó Dunától fél mérföldre volt*”.⁶⁴ Ebből nyilvánvaló, hogy a magyar hadrend állt fel Mohácstól délre 8,5-10 kilométer távolságra, és maga a csatatér, legalábbis, ahol a csata első fázisa zajlott, ettől biztosan délebbre, délnyugatabbra volt. Mindez igaz a magyar hadrenddel szemben levő dombra,

⁵⁶ B. SZABÓ–SUDÁR–VARGA 2020.

⁵⁷ BRODARICS 1977, 309; BRODERICUS 1581, 769.

⁵⁸ BRODARICS 1977, 319; BRODERICUS 1581, 770.

⁵⁹ ISTHVANFI 1622, 122; ISTVÁNFY 2001, 215.

⁶⁰ BRODARICS 1977, 309; BRODERICUS 1581, 765. A topográfiára további irodalommal lásd: PÁNYA 2020.

⁶¹ Hadtörténeti Intézet és Múzeum (HIM) H III c 182/26.

⁶² BRODARICS 1977, 312–313. „*Hostis autem in propinquo esset, non nisi duobus ad summum milliariis a castris regis remotus.*” BRODERICUS 1581, 767.

⁶³ NÉGYESI 2020, 30; BRODARICS 1977, 315; BRODERICUS 1581, 768. Istvánffy 2-3000 lépést emleget. „*illa a Tomoreo ad eundem locum, duobus aut tribus passuum millibus infra Mohacium retraherentur*”. ISTHVANFI 1622, 126.

⁶⁴ „*Locus, ubi acies fuit constructa, recesserat a Mohacchio milliari uno, a Danubio praeterfuenta milliario medio.*” BRODERICUS 1581, 770.

valamint az annak oldalában álló templomos Földvár falura, amelyet Istvánffy teljesen kihagy a leírásából, hiszen csak egy hosszú dombról ír.⁶⁵ Nem kételkedve Brodarics hitelességében, Földvár települést Sudár Balázssal 17. századi források alapján a mai Udvar környékére lokalizáltuk, és ugyanezre az eredményre jutott B. Szabó János és Végh András is középkori iratok adataiból.⁶⁶ Istvánffy tudatos hallgatása azonban jelzi, hogy a 16. század második felében a túlélők elbeszéléseiben Földvár mint a csata helyszíne nem lehetett túl hangsúlyos, és nem véletlen, hogy Brodaricson kívül egyetlen forrás sem említette.

Rendkívül izgalmas az augusztus 29-i csata lefolyásának eltérő történetmesélése. Egyrészt vannak benne kisebb kiegészítések. Például az tudott dolog volt, hogy a királyi hadtest közepén Drágffy János tartotta az uralkodó zászlaját, azonban azt már csak Istvánffy tette hozzá, hogy erre Szűz Mária aranyos képét hímezték.⁶⁷ A szerző elég ilyen láthatott a különböző udvari ceremóniakon, hogy e lobogót konkrét forrás híján is ismerje. Jóval fajsúlyosabb, hogy csak Istvánffytól értesülünk arról, miszerint a tábor székervárral vették körbe, őrzésére pedig kétezer embert rendeltek. A király környezetében tartózkodó Brodarics ezt nem láthatta, és mivel katonai tapasztalata sem volt, talán fel sem merült benne, hogy mi történhetett a táborhelyen. A magyar sereg leírásában a főpap szintén nem említette meg, hogy az első és második hadrend közé nyolcvan, szekerekre szerelt löfegyvert állítottak fel. Minderről Istvánffytól értesülünk,⁶⁸ miként arról is, hogy a Perényi Péter vezette balszárny tízezer katonából állt.⁶⁹

Az első magyar támadást Földvár említését leszámítva azonos módon meséli el a két szerző, képeiben és szófordulataiban Istvánffy bőven merít a *Verissima* szövegéből. Mindkét helyen olvasha-

tunk Báthori Andrásról, aki látva az első sikereket, általános támadásra kérte a királyt, minek következtében Lajos el is indult kísérelőivel a harc vonalába. Innen azonban elválnak a két történet, ugyanis Brodarics a roham megtorpanása után urát szem elől veszítette, majd rövidesen elhagyta a csatateret, miközben a harc még javában tartott. Ezzel szemben Istvánffy részletesen beszámolt a magyar rohamról, és arról, hogy többen eljutottak a szultán közelébe. Amíg Brodarics utólag csupán mint egy véleményt említette, hogy a király az első sorokban harcolt, Istvánffy határozottan erről számolt be,⁷⁰ és ő az oszmán tűzfegyverek rémisztő hatása mellett már egyértelműen annak tudta be a vereséget, hogy a harcolók között elterjedt a híre a magyar tábor felprédálásának.

A magyar tábor elleni támadásról Istvánffy beszámolójából tudjuk meg a legtöbb részletet. A hétezer főnyi oszmán seregrészt – a létszámról Brodaricsnak nem volt tudomása – Báli nándorfehérvári bég vezette, szétverte az ellene küldött sereget, majd letarolta a védőket és felprédálta a sátrakat. Rövid időre még a király mellől odavezényelt Kállay János is fogságba esett, de társai végül kimentették, majd együtt visszatértek a csataterre, hogy megkeressék az uralkodót. Ezt a mozzanatot csak olyan személy ismerhette, aki maga is tevékeny részese volt az eseményeknek, így a magam részéről nem lennék meglepve, ha ez magától Kállaytól indult volna el, aki az 1530-as években elkötelezett Szapolyai-párti nemesként jó eséllyel találkozhatott Miklós apjával, Istvánffy Pállal is, bár mindez természetesen csak feltevés. Majdnem biztos azonban, hogy Istvánffy más túlélőktől is csipegetett fel történeteket. A tábor megrohanásakor ugyanis bőven írt a király konyhamesterének, Éliás Gondollusnak utolsó perceiről. Az idős korában is erős férfit az edényei között ölték meg társaival együtt, míg Szegedi Antal⁷¹ ferences szerzetes, a király gyóntatója

⁶⁵ „*Erat inter Ungaros et hostium castra collis quidam in longum porrectus.*” ISTHVANFI 1622, 128.

⁶⁶ SUDÁR–VARGA 2020; B. SZABÓ–VÉGH 2020.

⁶⁷ „*ingens vexillum Divi Virginis Matris imagine deaurata conspiciendum*” ISTHVANFI 1622, 127.

⁶⁸ „*Tormenta currulia mediocria, quae ad octoginta habebantur, inter primam et secundam aciem idoneo in loco collocata erant.*” (ISTHVANFI 1622, 127).

⁶⁹ „*In hoc agmine, quod decem millia armatorum habebat.*” ISTHVANFI 1622, 126–127.

⁷⁰ ISTHVANFI 1622, 128.

⁷¹ Az azonosítás bizonytalan, Magyar Kálmán Segesdi Nagy Antal mariánus provinciálist sejtí a név mögött. MAGYAR 2013, 97–136.

csak hosszas küzdelem után, az arcán egy mély sebbel tudott lóra pattanva elmenekülni.⁷² Az élményszerű beszámolók feltételezik, hogy Istvánffy közvetlen szemtanúktól vagy másodkézből ismerte meg ezeket a történeteket, és biztosan volt közöttük olyan, akit a táborban ért az oszmán támadás. Érdemes megemlíteni, hogy Brodarics menekülés közben látta a feldúlt tábor és a szanaszét heverő hullákat, ám többet nem tudott az itteni eseményekről.⁷³

A csata utolsó szakaszáról Brodaricsnak már nem volt biztos ismerete, ő is a túlélők beszámolóira volt kénytelen hagyatkozni. Ugyanezt tette hét évtizeddel később Istvánffy is, akinél több apró részlet megfigyelhető. Az ütközet az elmenekülő főpap szerint másfél óráig tartott, Istvánffy azonban napnyugtáig tartó három óras harcot említett.⁷⁴ Mivel a csata 17 óra körül kezdődött, és a nap 20 óra után szállt alá, így állítása megállja a helyét. Ezek szerint az első menekülők távozása után még legalább másfél órán át tartott a küzdelem, mielőtt a magyar sereg összeroppant volna, és ezt az oszmán források is megerősítik.

A menekülők sorsáról szintén Istvánffytól értesülhetünk bővebben. A tizenhatezer gyalogosból az éjjeli felhőszakadást kihasználva kétezren jutottak ki a csataterőről. Egyik parancsnokuk, a ciprusi Hannibál lóra pattanva vágatott el.⁷⁵ Brodarics szerint a „gyalogosokból igen kevés menekült meg, volt pedig mintegy tizenkét-tizenháromezer gyalogos, akik vezetői között alig maradt meg más a ciprusi Hannibálon kívül”.⁷⁶ Látható, hogy Istvánffy saját létszámokkal operált, nem fogadta el a kancellár adatait. Báthori István nádor és alsólivdai Bánffy János,

valamint szolgálk, Kecskés Pál és Bakács Sándor megmenekülése szintén csak Istvánffynál maradt fenn, sőt, még arról is tudomása volt, hogy utóbbi a megmenekülése emlékére építtetett egy templomot Keresztelő Szent János tiszteletére.⁷⁷ Neki köszönhetően ismerjük Móré Fülöp pécsi püspök halálának, illetve Thelekessy Imre (1508–1560) – későbbi felső-magyarországi főkapitány – megmenekülésének történetét. Utóbbi minden bizonnyal magától Thelekessytől vette, hiszen más szemtanúja nemigen lehetett egy öt üldöző oszmán főemberrel vívott párviadalának.⁷⁸ Végezetül pedig ugyancsak az ő műve őrizte meg Korlátkövy Péter halálának a leírását. Brodarics nyomán megemlíttette néhány török fogságba esett magyar nemesnek, Szekcsői Herceg Miklósnak, Majtény Bertoldnak és Imreffy Mihálynak a nevét,⁷⁹ sőt arról is volt tudomása, hogy az előbbi Ibrahim – talán a neve miatt – gazdagon megajándékozva bocsátotta el, míg a másik kettő váltságdíj fejében szabadult, akárcsak a lengyel Ján Príleský és Ján Maczeyowsky királyi udvarnokok.⁸⁰ Apróságnak hat, de Istvánffy „halott-katalógusa” rövidebb, mint Brodaricsé, ám, miközben nagybátyja kapcsán nem ír semmi személyeset, addig a fentebb már említett Pekry Jánosról itt is megemlékezett.⁸¹ Ugyancsak nála maradt fenn az azóta népi folklórrá váló történet Kanizsai Dorottyáról, aki saját költségén temettette el a szanaszét fekvő áldozatokat.⁸²

Fontos megemlíteni, hogy Istvánffy nem tudott a csata utáni tömeges kivégzésről, pedig Brodarics világosan fogalmazott, amikor arról írt, hogy a csatát követő napon ezerötszáz foglyot fejeztek le a győz-

⁷² ISTHVANFI 1622, 129.

⁷³ BRODARICS 1977, 324.

⁷⁴ „A szabályos ütközet körülbelül másfél órán át tartott.” BRODARICS 1977, 324. „Duravit certamen iustum per unam fere et mediam horam.” BRODERICUS 1581, 772. Ugyanez Istvánffynál: „Annakokáért az nap le akarván szállani, mikor szüntelenül három óráig vittannak vala.” ISTVÁNFY 2001, 226. „Itaque iam sole in occasum tendente, quum tribus horis continue pugnatum esset.” ISTHVANFI 1622, 129.

⁷⁵ ISTVÁNFY 2001, 226.

⁷⁶ BRODARICS 1977, 326.

⁷⁷ ISTVÁNFY 2001, 227; ISTHVANFI 1622, 129–130. Bakács Sándor Bánffy Jánosnak adta át a lovát, és a történet hitelességét a Bakácsok nemeslevelének megerősítése is bizonyítja. MNL OL R 64 1. tétel, no. 233. (1622. 08. 15.)

⁷⁸ ISTVÁNFY 2001, 228; ISTHVANFI 1622, 130.

⁷⁹ Imreffy esete oklevelekkel is igazolható. 1527. febr. 20-án Mária királyné Ferdinándtól pénzt kért Imreffy váltságdíjára. ÖStA HHStA UA AA Fasc. 3. Konv. A. fol. 53.

⁸⁰ ISTVÁNFY 2001, 229; ISTHVANFI 1622, 131–132.

⁸¹ ISTVÁNFY 2001, 228; ISTHVANFI 1622, 130.

⁸² ISTVÁNFY 2001, 229; ISTHVANFI 1622, 131–132.

tes sereg előtt, és alig néhány embert hagytak meg váltságdíjért cserében, illetve információk végett.⁸³ Ő azonban ezek szerint senkitől nem hallott ehhez kapcsolódó személyes történetet – ami nem csoda, hiszen nem sok szemtanú maradt –, és talán emiatt bírálta felül elődjét. A kivégzés ténye megkérdőjelezhetetlen, kortárs oszmán források is említik.⁸⁴ Mindenesetre a műve megírása idején ez nem volt téma, a brutális tömeggyilkosság emlékezete – ha volt is ilyen – elhalványult.

Végezetül a király haláláról szóló két beszámoló közötti eltérésekről szólnék röviden. Brodarics leírását jól ismerjük, de azért érdemes ismét elővenni. „*Abban a vizenyős mélységben is jó néhányan pusztultak el, mert később ott, Mohács fölött fél mérföldnyire egy falucska állt, melyet Cselének nevezünk, és amely környék akkor a Duna áradása miatt a szokásosnál több víz alatt állt, egy meredélyes szakadékban találták meg a király testét, akiről némelyek azt mondták, hogy maga is ott esett el, itt fulladt vízbe lovastul úgy, ahogy volt, fegyverben, amely helyen sokan mások is elvesztek, és a közelben megtalálták Trepka András és Aczél István testét.*”⁸⁵ Istvánffy szerint a „*királ kevesedmagával [...] Mohácsot jobb kéz felől hagyván, hamar lovakon Pécs felé igazodék. De mikoron az Karassó sós és sáros folyásában Mohács és Csellye falu között bizonytalan és sáros csekély folyásában érkezett volna, és az történet szerint akkor a megáradott Duna*

vizével s hertelen záporosóvel [...] megáradott volna”, és midőn Lajos megpróbált rajta átkelni, a túlsó part töltéséről a ló visszaesett és maga alá temette lovasát.⁸⁶ Bár élénk vita zajlott az elmúlt években II. Lajos halálának helyéről, Brodarics beszámolója továbbra is hitelesnek tűnik, nincs okunk mást gondolni.⁸⁷ Istvánffy korában azonban mindez még nem kanonizálódott, és bőven foroghattak más történetek közszájon, Istvánffy pedig ebből egyet elfogadhatóbbnak tartott Brodarics leírásánál.

Összességében elmondható, hogy Istvánffy számos helyen saját információkkal toldotta meg Brodarics beszámolóját, melyeket hallomás útján szerzett, vagy veteránok és örökösök kérvényeiben olvasott a kancellárián.⁸⁸ Adataiban azonban jóval pontatlanabb elődjénél, és a földrajzi leírások alapján a baranyai helyismeret sem jelentett számára valódi előnyt. Néhány esetben ugyanakkor pontosabb és részletesebb a *Verissima* szövegénél, különösen a délvidéki események taglalásakor, a csata kapcsán a tábor lerohanásánál, valamint az egyes menekülők történeteiben. Ahol Istvánffynak jó adatközlői voltak, ott minőségileg képes volt meghaladni a kortárs beszámolót, így fontos alapforrása az eseményeknek. Másrészt pedig a *Historiae* egy fontos pillanatfelvétele a mohácsi csata kanonizációs folyamatának, melynek a mű maga is fontos részévé vált az 1622. évi megjelenését követően.

⁸³ BRODARICS 1977, 325; BRODERICUS 1581, 772.

⁸⁴ B. SZABÓ–FARKAS 2020, 337, 418.

⁸⁵ BRODARICS 1977, 324–325. „*regis corpus [...] fuit postea repertum in hiatus quodam terrae praerupto, supra Mohacium, milliaro medio sub pago, quem Czelie vocamus.*” BRODERICUS 1581, 772.

⁸⁶ ISTVÁNYFY 2001, 227; ISTHVANFI 1622, 130.

⁸⁷ Minderre lásd: B. Szabó János e kötetben olvasható tanulmányát. További szakirodalommal: VARGA 2020, 57–71.

⁸⁸ Példa erre kápolnai Pálffy Zsigmond 1582-ben kelt kérvénye, melyben apja, Lőrinc tetteit írta le, miszerint II. Lajos a hadjárat alatt őt küldte pénzért Budára. ÖStA HKA HFU RN. 44. Konv. 1582. márc. fol. 248–249.

IRODALOM

ÍROTT FORRÁSOK

- B. SZABÓ–FARKAS 2020: B. Szabó J. – Farkas G. F. (szerk.): *Örök Mohács: Szövegek és értelmezések*. Budapest 2020.
- BRODARICS 1977: Brodarics I.: Igaz történet a magyarok és Szulejmán török császár mohácsi ütközetéről. In: *Humanista történetírók*. Szerk.: Kulcsár P. Budapest 1977, 289–329.
- BRODERICUS 1581: Brodericus, S.: De conflictu Hungarorum cum Solymano Turcarum imperatore ad Mohach historia verissima. In: *Antonii Bonfinii Rerum Ungaricarum Decades Quatvor Cum Dimidia: His accessere Ioan. Sambuci...* Frankfurt 1581, 757–774.
- ISTHVANFI 1622: Isthvanfi, N.: *Historiarum de rebus Ungaricis libri 34*. Cologne 1622.
- ISTVÁNFY 2001: *Istvánffy Miklós Magyarok dolgairól írt históriája*. Tállyai Pál XVII. századi fordításában. I/1. 1–12. könyv. Sajtó alá rendezte: Benits P. Budapest 2001.
- TARDY 1983: Tardy L.: *Régi magyar követjárások Keleten*. Körösi Csoma Kiskönyvtár 11. Budapest 1983.

SZAKIRODALOM

- ÁGOSTON 2021: Ágoston, G.: *The Last Muslim Conquest. The Ottoman Empire and its Wars in Europe*. Princeton–Oxford 2021.
- B. SZABÓ 2011: B. Szabó J.: *A mohácsi csata*. Budapest 2011.
- B. SZABÓ 2015: B. Szabó J.: *Mohács. Régi kérdések – új válaszok. A Magyar Királyság hadserege az 1526. évi mohácsi csatában*. Budapest 2015.
- B. SZABÓ–SUDÁR–VARGA 2020: B. Szabó J. – Sudár B. – Varga Sz.: Földvártól Cseléig. Régi kérdések, új válaszok a mohácsi csatával kapcsolatos történeti kutatásokban. *Rubicon* 31:4 (2020) 60–69.
- B. SZABÓ–VÉGH 2020: B. Szabó J. – Végh A.: A Mohács és Dánóc közé eső térség késő középkori birtok- és településstruktúrája. In: *Eke mentén, csata nyomában. A mohácsi csata kutatásának legújabb eredményei. Tanulmánykötet Szűcs József tiszteletére*. Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia 17. Szerk.: Haramza M. – Kovaliczky G. – Bertók G. – Simon B. – Galambos I. – Türk A. Budapest 2020, 49–73.
- BARTA 1995: Barta G.: Egy elfelejtett hadszíntér 1526–1528. *Történelmi Szemle* 37:1 (1995) 1–35.
- BOGDÁN 1991: Bogdán I.: *Magyarországi ür-, térfogat-, súly- és darabmértékek 1874-ig*. Magyar Országos Levéltár kiadványai 4. Levéltár- és történeti forrástudományok 7. Budapest 1991.
- BUZÁS 2013: Buzás G.: Sárkány Ambrus érdi udvarháza. *Archaeologia – Altum Castrum Online. A Magyar Nemzeti Múzeum visegrádi Mátyás Király Múzeumának középkori régészeti online magazinja*. Visegrád 2013.
- GLASER 1932: Glaser L.: Középkori hadiútak Dunántúlon. *Hadtörténelmi Közlemények* 33:1 (1932) 158–164.
- HOLUB 1909: Holub J.: A Kisasszonyfalvi Istvánffy család. *Turul* 27:3 (1909) 112–123.
- KASZA 2014: Kasza P.: Egy elveszett kiadás nyomában: Brodarics István Historiájának első kiadásáról. In: *Clio inter arma: Tanulmányok a 16–18. századi magyarországi történetírásról*. Szerk.: Tóth G. Budapest 2014, 39–65.
- KASZA 2015: Kasza P.: *Egy korszakváltás szemtanúja. Brodarics István pályaképe*. Pécs–Budapest 2015.
- MAGYAR 2013: Magyar K.: Ferences rendi, XIII–XVI. századi somogyi kolostorok a történeti és a régészeti kutatások alapján. In: *Nyolcszáz esztendő a ferences rend. Tanulmányok a rend lelkiségéről*,

történeti hivatásáról és kulturális-művészeti szerepéről. Művelődéstörténeti Műhely – Rendtörténeti Konferenciák 8:1–2. Szerk.: Medgyesy S. N. – Ötvös I. – Öze S. Budapest 2013, 97–136.

NÉGYESI 2020: Négyesi L.: Mohács felé félúton. *Rubicon* 31:1 (2020) 24–32.

PÁLOSFALVI 2010: Pálosfalvi T.: A Szencsei és Pekri családok a 15. században és a 16. század első harmadában. *Turul* 83:3 (2010) 65–79.

PÁNYA 2020: Pányá I.: A Mohácsi-sziget középkori topográfiája. *Történeti Földrajzi Közlemények* 8:3–4 (2020) 103–119.

SUDÁR–VARGA 2020: Sudár B. – Varga Sz.: A mohácsi kistérség települései a 17. század utolsó negyedében. In: *Eke mentén, csata nyomában. A mohácsi csata kutatásának legújabb eredményei. Tanulmánykötet Szűcs Józseftiszteletére.* Studia ad Archaeologiam Pazmaniensia 17. Szerk.: Haramza M. – Kovaliczky G. – Bertók G. – Simon B. – Galambos I. – Türk A. Budapest 2020, 33–48.

TÓTH 2019: Tóth G.: Bűnbakképzés és propaganda. Az 1526. évi török hadjárat és a mohácsi csata a kora újkori történetírásban (I. rész: a 16. század történetírása). In: *Több mint egy csata: Mohács. Az 1526. évi ütközet a magyar tudományos és kulturális emlékezetben.* Szerk.: Fodor P. – Varga Sz. Budapest 2019, 75–148.

VARGA 2008: Varga Sz.: Az 1527. évi horvát–szláv „kettős királyválasztás” története. *Századok* 142:5 (2008) 1075–1135.

VARGA 2018: Varga Sz.: Genius loci: Az Istvánffyak Baranyában. In: *„A magyar történet folytatója”: Tanulmányok Istvánffy Miklósról.* Szerk.: Ács P. – Tóth G. Budapest, 2018, 59–87.

VARGA 2020: Varga Sz.: Megjegyzések II. Lajos király halálához. *Történelmi Szemle* 42:1 (2020) 57–71.

COMPARISON OF ISTVÁN BRODARICS AND MIKLÓS ISTVÁNFY’S ACCOUNTS ON THE BATTLE OF MOHÁCS

SZABOLCS VARGA

The study attempts to define to what extent can Miklós Istvánffy’s historic work about the battle of Mohács be regarded as an authentic source. Therefore, I have compared it with the eye witness István Brodarics’s report. The investigation has revealed that the latter is a lot more precise, regarding especially the dates, geographical descriptions and the events in the king’s circle. Istvánffy often changed the original text on the basis of information of unknown origin, and it is obvious that he was neither in Buda, nor near Mohács personally. However, he talked to many people who had survived the battle, and thus, he used stories that Brodarics had not been familiar with but whose genuineness historians can prove from other sources. Istvánffy brought new data mainly on the Slavonian events, the pillage of the Christian camp and incidents relating to the flight of certain people. It is interesting to note that he did not mention the mass execution following the battle or the village called Földvár that can be important for determining the locale of the battle.